

Ιωάννα Κάππα
Πανεπιστήμιο Κρήτης
kappa@uoc.gr

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

1. Βασική μονάδα της φωνολογικής κατάκτησης

Ήδη από τις πρώτες έρευνες που έγιναν σχετικά με την προσωδιακή δομή, το ερώτημα που απασχόλησε τους ερευνητές ήταν το εξής: ποια είναι η *βασική μονάδα* κατά τη φωνολογική κατάκτηση, το φώνημα, η συλλαβή ή η λέξη;

I. Jakobson (1968): τα διακριτικά χαρακτηριστικά είναι ενσωματωμένα στην γλωσσική κατάκτηση και είναι η μονάδα με βάση την οποία διατυπώνονται οι γενικεύσεις από το παιδί. Στα πρωταρχικά στάδια της γλωσσικής κατάκτησης το γλωσσικό σύστημα του παιδιού δεν διακρίνει επιμέρους γλωσσικές μονάδες με αποτέλεσμα τις εξής ισοότητες: φώνημα = μόρφημα = λέξη = πρόταση = επιφώνημα, όπου σε κάθε ένα από αυτά αντιστοιχεί ένα μόνο διακριτικό χαρακτηριστικό.

Αμφισβήτηση της άποψης (Iverson & Wheeler, 1987): το παιδί ανακαλύπτει σταδιακά κατά την πορεία της γλωσσικής κατάκτησης ότι τα διακριτικά χαρακτηριστικά σχετίζονται με τα επιμέρους φωνήματα και όχι με τις προσωδιακές μονάδες όπως είναι η λέξη ή η συλλαβή.

II. Moskowitz (1973): η πρώτη φωνολογική μονάδα που κατακτάται στην Αγγλική είναι η συλλαβή. Το παιδί έχει ως αφετηρία μονάδες που έχουν επιτονικά σχήματα και ταυτίζει τη συλλαβή με την λέξη και στην πορεία της κατάκτησης σχηματίζει το φωνολογικό σύστημα εισάγοντας και τις φωνολογικές αντιθέσεις. Αυτή όμως η υπόθεση δεν έχει επιβεβαιωθεί από τα εμπειρικά δεδομένα.

III. Menn (1971), Ferguson & Farwell (1975): η βασική φωνολογική μονάδα των παιδιών που κατακτούν την Αγγλική είναι η λέξη και όχι το φώνημα.. Τα παιδιά δημιουργούν αφηρημένα σχήματα λέξεων, τα οποία λειτουργούν ως βάση για τις φωνολογικές αντιπροσωπεύσεις τους (βλ. μ.ά. Waterson 1971, Menn 1978, Macken 1979, Iverson & Wheeler 1987, Vihman 1996).

Παράδειγμα (Macken, 1979: 27-28)

Γλώσσα	Τύπος ενήλικα	Τύπος παιδιού	Ηλικία ¹	Λέξη
Ισπανική	zapato	∅ p ^w ato	1;08	παπούτσι

¹ Η ηλικία των παιδιών αναφέρεται κατά κανόνα στην έρευνα για τη γλωσσική κατάκτηση, διότι αναλόγως παρατηρούμε την κατάκτηση νέων γλωσσικών δομών. Η ηλικία αναφέρεται ως: έτος-μήνες-ημέρες π.χ. 1 έτους, 10 μηνών, 20 ημερών (1;10.20).

2. ΑΡΧΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ - Φωνολογική παραγωγή

Οι πρώτες φωνολογικές αντιθέσεις. Αμαρκάριστες δομές

2.1. Ανάδυση των πρώτων φωνολογικών αντιθέσεων (Jakobson, 1968),

του ΤΟΠΟΥ ΑΡΘΡΩΣΗΣ : Χειλικός [p], Κορωνιδικός [t], Ραχιαίος [k]

του ΤΡΟΠΟΥ ΑΡΘΡΩΣΗΣ: Στιγμικός, Έρρινος [m, n], Πλευρικό [l]

2.2. Δεν υπάρχει ακόμα αντίθεση ως προς τον ΤΡΟΠΟ ΑΡΘΡΩΣΗΣ

α) ανάμεσα στα υγρά σύμφωνα, με αποτέλεσμα το /r/ να πραγματώνεται ως [l],
π.χ. νερό: /nero/ → [nelo]

β) ανάμεσα στα στιγμικά και στα τριβόμενα, π.χ. /p/ vs. /f/ → [p]

Αμαρκάριστοι φθόγγοι : [-διαρκείς]: Στιγμικοί [p/b], [t/d], [k/g]

(όχι [+διαρκείς]: Τριβόμενα [f/v, θ/δ, χ/γ, s/z])

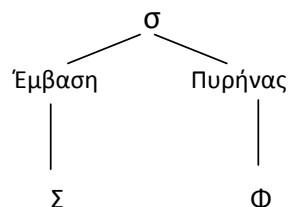
[Ανάμεσα στα δύο είδη των συμφώνων, τα στιγμικά σύμφωνα είναι αμαρκάριστα και τα τριβόμενα είναι μαρκαρισμένα ως προς τον τρόπο άρθρωσης.]

π.χ. χόμα: /xoma/ → [koma]
εδώ: /eðo/ → [do]
φώς: /fos/ → [po]

'feta	→	'peta	2;2
'vazo	→	'bado	2;3,21
'θelo	→	'telo	2;4,18
'zoni	→	'doni	2;5,9
'oçi	→	'oci	2;0 - 2;5

2.3. Πραγμάτωση των καθολικά αμαρκάριστων δομών

Κατά τα πρώιμα στάδια της γλωσσικής κατάκτησης το παιδί πραγματώνει τις καθολικά 'αμαρκάριστες' συλλαβές (ήτοι Σύμφωνο-Φωνήεν= *πυρηνική συλλαβή*), η δε έμβαση δύναται να αποτελείται από ένα πλευρικό [l], ένα έρρινο [m, n] ή ένα στιγμιαίο [p, t, k] σύμφωνο.

Καθολικά αμαρκάριστες συλλαβές [ΣΦ] (όχι ΣΣΦ, ΣΣΣΦ, ΣΦΣ = μαρκαρισμένες)

➤ **Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων**

πλένω /ple.no/ → [pe.no] /ΣΣΦ. ΣΦ/ → [ΣΦ. ΣΦ]
 στρώνω: /stro.no/ → [tono] /ΣΣΣΦ. ΣΦ/ → [ΣΦ. ΣΦ]

'kleo → 'ceo 2;2
 'krima → 'cima 2;2,28
 'plini → 'pini 2;5,9
 pro'i → po'i 2;3,25
 o'brela → 'bela 2;2,20
 'treno → 'teno 2;3,18

[ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΑΝΤΗΧΗΤΙΚΟ] → [ΣΤΙΓΜΙΚΟ]

'vlaka → 'baka 2;2
 'vreçi → 'beci 2;2,20
 'fruto → 'ruto 2;5,9

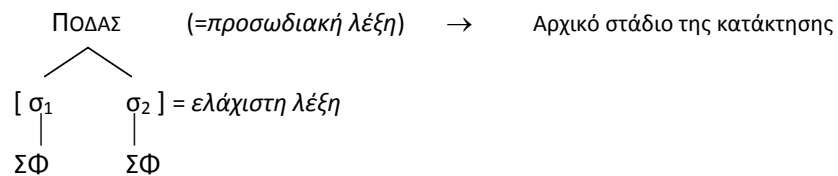
Απαλοιφή εξόδου συλλαβής → ΣΦ συλλαβή

fos → po 2;0
 'vol.ta → 'bota 2;2/ 2;4,11/ 2;6,21
 bu'fan → bo'ra 2;2
 'ol.γα → 'oga 2;3,18

2.4. Ελάχιστη (προσωδική) λέξη (minimal word):

Η δομή του δισύλλαβου [σ₁-σ₂] ή του διμοραϊκού [σ_{μμ}] πόδα συνιστά την ελάχιστη λέξη στον παιδικό λόγο

π.χ. *καραμέλα* /ka.ra.'me.la/ → ['me.la]
καληνύχτα /kali.'nixta/ → ['nita].

Κατά την παραγωγή του παιδικού λόγου εφαρμόζονται διάφορες διαδικασίες προκειμένου να πραγματοποιθούν οι αμαρκάριστες δομές (βλ. μ.ά. Ingram 1989:369-374, Goodluck 1991:25-26).

➤ Διαδικασία της Απλοποίησης των συμφωνικών συμπλεγμάτων-στόχων [Σ₁ Σ₂ Φ] που πραγματοποιείται με τις ακόλουθες στρατηγικές:

α) Διατήρηση μόνο ενός εκ των δύο αρχικών συμφώνων, [Σ₁Φ] ή [Σ₂Φ], π.χ. η λέξη *πλένω* [pleno] πραγμαται ως [peno] ([Σ₁Φ]), και η λέξη *σπίτι* ως [piti] ([Σ₂Φ]).

β) Επένθεση ανάμεσα στα δύο σύμφωνα του συμπλέγματος, π.χ. η λέξη *μπλε* [ble] πραγματώνεται ως [bele].

γ) Συγχώνευση των διακριτικών χαρακτηριστικών των δύο συμφώνων κα πραγμάτωση ενός τρίτου, π.χ. η λέξη *έξι* [eksi] πραγματώνεται ως [eti].

➤ Αποφυγή κλειστών συλλαβών με αποτέλεσμα σε μια συλλαβή-στόχο του τύπου [ΣΦΣ] να αποβάλλεται το σύμφωνο στην έξοδο της συλλαβής και να πραγματώνεται μόνο η αμαρκάριστη συλλαβή [ΣΦ], π.χ. η ελληνική λέξη *Μάρκος* [mar-kos] έχει πραγματωθεί ως [ma-ko].

➤ Οι άτονες συλλαβές αποβάλλονται, π.χ. στην Ελληνική, η λέξη *καληνύχτα* [kali'nihta] έχει πραγματωθεί ως [nita].

➤ Διπλασιασμός: οι πολυσύλλαβες λέξεις-στόχοι δεν πραγματώνονται με τις συλλαβές που πραγματικά περιέχουν, αλλά επαναλαμβάνεται η αρχική συλλαβή [ΣΦ] ή η τονισμένη συλλαβή π.χ. στην Ελληνική, η λέξη *πεταλούδα* έχει πραγματωθεί ως [pepe'reta] και η λέξη *καραμέλα* ως [me'mela].

5. Κατά την παραγωγή προτιμάται ο αμαρκάριστος τρόπος άρθρωσης ([-διαρκής]) των στιγμικών συμφώνων, με αποτέλεσμα τα τριβόμενα [+διαρκή] σύμφωνα να πραγματώνονται ως στιγμικά π.χ. στην Ελληνική, το σύμφωνο [f] πραγματώνεται ως [p], όπως στη λέξη-στόχο *φέτα* που πραγματώνεται ως [reta].

6. Προτιμάται ο τόπος άρθρωσης να βρίσκεται στο πρόσθιο μέρος της στοματικής κοιλότητας με αποτέλεσμα τα υπερωικά και τα ουρανικά να πραγματώνονται ως χειλικά.

7. Τα υγρά σύμφωνα πραγματώνονται σε ορισμένες γλώσσες ως ημίφωνα [j, w].

8. Διαδικασίες αφομοίωσης.

Συμφωνική αρμονία (αφομοίωση), συμβαίνει ανάμεσα σε σύμφωνα που δεν βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση το ένα με το άλλο .

κάτω:	/ 'ka.to/ →	['ka . ko]	(υπερισχύει το Υπερωικό έναντι του Κορωνικού)
Σάκης	/ 'sa.kis/ →	['ka.cis]	(υπερισχύει το Υπερωικό έναντι του Κορωνικού)
κούπα	/ 'kupa/ →	['pypa]	(υπερισχύει το Χειλικό έναντι του Υπερωικού)

2.5. Κατάκτηση του τονισμού

Ερωτήματα:

- I. Η κατάκτηση του τονισμού είναι λεξική ή πραγματοποιείται μέσω κανόνων; (Klein1984, Hochberg 1988β)
- II. Τα παιδιά επιδεικνύουν μία προδιάθεση² για την πραγμάτωση ενός συγκεκριμένου τύπου μετρικού πόδα όταν κατακτούν τον τονισμό; (δηλαδή τροχαϊκό πόδα [τονισμένη-άτονη συλλαβή] ή ιαμβικό πόδα [άτονη-τονισμένη συλλαβή]).

Γενικά, και στα δυο ερωτήματα δεν έχει δοθεί ενιαία απάντηση, διότι οι ενδείξεις είναι αντιφατικές και, ανάλογα με την γλώσσα ή ακόμα και για την ίδια γλώσσα, γίνονται διαφορετικές προβλέψεις για την κατάκτηση του τονισμού.

- Klein (1984) για την κατάκτηση του τονισμού της Αγγλικής: κατά το αρχικό στάδιο της φωνολογικής κατάκτησης, τα παιδιά κατακτούν τον τονισμό **λεξικά**, διότι πραγματώνουν τόσο τροχαϊκά όσο και ιαμβικά τονικά σχήματα.
- Hochberg (1988α) για την κατάκτηση της Ισπανικής του Μεξικού: σε όλα τα αναπτυξιακά στάδια, τα παιδιά κατακτούν τον τονισμό μέσω κανόνων και δεν δείχνουν μια προδιάθεση για την πραγμάτωση κάποιου συγκεκριμένου τύπου μετρικού πόδα (**«ουδέτερη υπόθεση»**, neutral hypothesis).
- Allen & Hawkins (1978, 1980): υπόθεση σχετικά με την **προδιάθεση για την πραγμάτωση του τροχαϊκού πόδα** (trochaic bias hypothesis). Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση η καθολική γραμματική προτιμά την πραγμάτωση του τροχαϊκού πόδα έναντι των άλλων τύπων στα αρχικά στάδια της κατάκτησης του τονισμού. Αυτοί οι τροχαϊκοί πόδες είναι έμφυτοι στο παιδί και δεν αφορούν στη διαδικασία της μάθησης.

Επεξήγηση: Τα παιδιά τείνουν να διατηρούν τις τονισμένες και τις τελικές συλλαβές στους περικομμένους τύπους που πραγματώνουν, για παράδειγμα τη λέξη *banana* [ba. 'na₂.na₃] την παράγουν ως ['na₂na₃] (όχι ως *[ba₁'na₂]), τη λέξη *tomato* ως ['mato] (όχι ως *[to'ma]) κ.ο.κ, πραγματώνοντας, μία λέξη με τροχαϊκό τονικό σχήμα [σ₁- σ₂]. Αυτή η διαπίστωση οδήγησε στη υπόθεση ότι η κατάκτηση του τονισμού δεν γίνεται ούτε λεξικά, ούτε μέσω κανόνων, αλλά οι πρώιμες πραγματώσεις των παιδιών είναι τροχαϊκού τύπου αποτελούμενες από [τονισμένη-άτονη συλλαβή].

Κριτική: Η παρουσία του καθολικού τροχαϊκού πόδα, όταν διαπιστώνεται σε μια κατ'εξοχήν τροχαϊκή γλώσσα, π.χ. Αγγλική, Γερμανική, Ολλανδική κ.ά. δεν μπορεί να αποδείξει άμεσα την τροχαϊκή προδιάθεση. Τα παιδιά σε αυτές τις γλώσσες είναι εκτεθειμένα σε λέξεις-στόχους τροχαϊκού ρυθμού, οπότε είναι προβλέψιμο ότι θα πραγματώσουν τροχαϊκά εξαγόμενα, δηλαδή αυτές οι πραγματώσεις δεν συνεπάγονται άμεσα ότι υπάρχει μια καθολική ή έμφυτη προδιάθεση για το τροχαϊκό τονικό σχήμα.

² Βλ. μ.ά. Allen & Hawkins (1978, 1980), Hochberg (1988α), Gerken (1994), Fikkert (1994), Demuth (1995), Kehoe (1997, 1998), Kehoe & Stoel-Gammon (1997), Kappa (2002), Tzakosta (2004), Prieto (2005), Adam & Bat-El (2008), Rose & Champdoizeau (2008).

Διαγλωσσικά έχουν διαπιστωθεί οι εξής στρατηγικές που χρησιμοποιούν τα παιδιά, όταν πραγματώνουν τον τονισμό, όπως:

- Περικόπτουν τις άτονες συλλαβές στις πολυσύλλαβες λέξεις-στόχους και τις παράγουν ως δισύλλαβες τροχαϊκού τύπου (α, δ, ε, ζ, θ, ια, ιγ).
- Χρησιμοποιούν επένθεση στις μονοσύλλαβες λέξεις-στόχους και τις πραγματώνουν ως δισύλλαβες τροχαϊκού τύπου (β).
- Σε μονοσύλλαβες λέξεις πραγματώνουν το φωνήεν ως μακρό, με αποτέλεσμα να πραγματώνεται ένας διμοραϊκός πόδας (η).
- Έχει παρατηρηθεί ότι στις λέξεις-στόχους με τονισμένη την ληκτική συλλαβή (ιαμβικοί τύποι), τα παιδιά αποβάλλουν την άτονη συλλαβή (γ, στ, ι, ιβ) ή πραγματώνουν τη λέξη ως τροχαϊκή με μετακίνηση του τόνου στην παραλήγουσα (στ, ιβ).

Τονισμός στον παιδικό λόγο (τροχαϊκά σχήματα)

Γλώσσα	Τύπος ενήλικα	Τύπος παιδιού	Ηλικία	Λέξη
α) Αγγλική	/gə'rilə/	/'go:wæ/	Tr.:0;11,.12	γορίλλας
β) Αγγλική	/boks/	['bæpə]	PJ:1;10	κουτί
γ) Αγγλική	/gɪ'ta:(r)/	[gə]	Tr.:1;1.19	κιθάρα
δ) Εβραϊκή	/ta.pī.ax/	[pī.ax]	1;02.07	μήλο
ε) Εβραϊκή	/gə'rila/	[gila]	1;05.04	γορίλλας
στ) Εβραϊκή	/kivsa/	[sə] ~ [kisa]	1;05.15	πρόβατο
ζ) Ιαπωνική	/katai/	[tai]	S: 1;09	σκληρό
η) Ιαπωνική	/te/	[te:]	A: 1;10	χέρι
θ) Ισπανική	/fer'nando/	['mano]	S: 1;09	Φερνάντο
ι) Ισπανική	/ra' mon/	['mon]	S: 1;08	Ραμόν
ια) Ολλανδική	/'o:li:fant/	['o:ma:]	C: 1;10.11	ελέφαντας
ιβ) Ολλανδική	/j'iraf/	['fa]~['vafa]	T:1;05.28	καμηλοπάρδαλη
ιγ) Ελληνικά	/' prasino/	[' pa Ø to]		πράσινο
ιδ) Ελληνικά	/' vevea	[ve 'vea] μετακίνηση τόνου		βέβαια

Για την Ελληνική:

- Η κατάκτηση του τονισμού, στο αρχικό στάδιο, πριν την κατάκτηση της μορφολογίας, γίνεται λεξικά (Malikouti-Drachman & Drachman, 1976).
- Στο πλαίσιο έρευνας του λόγου ενός παιδιού (Καρρα, 2002), έχει αποδειχτεί ότι στις πρώιμες λέξεις (αρχικό στάδιο της κατάκτησης) παράγονται, κατά κανόνα, τροχαϊκοί ρυθμικοί τύποι ή σπάνια και διμοραϊκοί τύποι, οι οποίοι συνιστούν τις ελάχιστες προσωδιακές λέξεις.

3. ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ

- Η ηλικία έναρξης της ενδιάμεσης αναπτυξιακής φάσης δεν είναι απόλυτα σαφής: Έναρξη περίπου στην ηλικία των 18 μηνών (Ingram, 1989) ή των 24 μηνών (Macken, 1992).
- Η ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση διαρκεί αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα και χαρακτηρίζεται από **ποικιλία** ως προς τις παραγωγές των τύπων .
- Η έναρξη της ενδιάμεσης αναπτυξιακής φάσης σηματοδοτείται από την εμφάνιση περισσότερο μαρκαρισμένων φθόγγων ή δομών που προσεγγίζουν τις αντίστοιχες δομές της λέξης-στόχου, π.χ. τριβόμενα σύμφωνα, συλλαβές με διμελείς (ή και αργότερα τριμελείς) εμβάσεις, καθώς και συλλαβές με ένα ή περισσότερα σύμφωνα στην έξοδο (ανάλογα με τη γλώσσα).
- Κατά τα πρώτα στάδια της ενδιάμεσης φάσης παρατηρείται ποικιλία ως προς τις πραγματώσεις των παιδιών, όπου παράλληλα με τις μαρκαρισμένες δομές παράγουν και τις αντίστοιχες αμαρκάριστες της (προηγούμενης) αρχικής φάσης.

Ενδογλωσσική ποικιλία κατά την ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση

Τύπος ενήλικα	Τύπος παιδιού	Ηλικία	
α) [aero plano]	[ˈplano]	Μπ.Τζ.: 1;11.07	<i>αεροπλάνο</i>
β)	[ˈtano]	Μπ.Τζ.: 1;11.07	
γ)	[ˈpano]	Μπ.Τζ.: 1;11.10	

Σταδιακή ανάδυση των φωνολογικών αντιθέσεων, για παράδειγμα:

- η αντίθεση του τρόπου άρθρωσης ανάμεσα στα στιγμικά και στα τριβόμενα σύμφωνα, π.χ. [p] vs. [f]
- ή ανάλογα τη γλώσσα η αντίθεση ανάμεσα στα άηχα και στα ηχηρά σύμφωνα π.χ. [p] vs. [b].
- Διαγλωσσικά έχει παρατηρηθεί ότι κατά την κατάκτηση των τριβομένων, τα χειλικά και τα ραχιαία τριβόμενα εμφανίζονται νωρίτερα, ενώ τα συριστικά τριβόμενα σύμφωνα [s, z] κατακτώνται αρκετά αργότερα, π.χ. στην Ελληνική (Kappa, 2000, 2002α), στην Ιαπωνική (Ueda, 1996), στην Ολλανδική (Beers, 1996).

Σχετικά με τη **σειρά κατάκτησης** των διαφόρων τύπων συλλαβικής δομής έχει διαπιστωθεί ότι ενώ οι πρώτες λέξεις σε όλες τις γλώσσες αποτελούνται από τις καθολικές πυρηνικές συλλαβές **σύμφωνο-φωνήεν [ΣΦ]**, ο επόμενος συλλαβικός τύπος που κατακτάται κατά την ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση δεν είναι ο ίδιος διαγλωσσικά, ενώ διαφορές διαπιστώνονται ακόμα και μέσα στην ίδια γλώσσα.

- Αγγλική: μετά την κατάκτηση της συλλαβής [ΣΦ], ορισμένα παιδιά κατακτούν κατόπιν τον συλλαβικό τύπο [ΣΦΣ], ενώ άλλα παιδιά, παράγουν συλλαβές του τύπου [ΦΣ] (Moskowitz, 1973).
- Γερμανική: αφού κατακτηθεί στο αρχικό στάδιο η καθολική συλλαβική δομή [ΣΦ] παράλληλα με την περισσότερο μαρκαρισμένη δομή [ΦΣ], ακολουθεί στο επόμενο στάδιο η συλλαβή [ΣΦΣ] (Grijzenhout & Jorpen-Hellwig, 2002).
- Ολλανδική: μετά την καθολική συλλαβή ακολουθεί η συλλαβή του τύπου [ΣΦΣ] (Fikkert 1994, Levelt κ. σ. 1999/2000).
- Ελληνική: πρώτα πραγματώνεται η καθολικά αμαρκάριστη συλλαβή [ΣΦ], μετά η δομή χωρίς έμβαση [Φ] και αργότερα στην ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση η δομή με έξοδο [ΣΦΣ] (Καππα 1999, 2002α).
- Στην Ευρωπαϊκή Πορτογαλική ταυτόχρονα με τη [ΣΦ] συλλαβή πραγματώνεται και η συλλαβική δομή [Φ] χωρίς έμβαση και αργότερα η δομή [ΣΦΣ] (Freitas, 1996).
- Στην Ισπανική (Lleó, 2003) και στην Ιαπωνική (Ota, 2003) η συλλαβική δομή [ΣΦΣ] με έξοδο κατακτάται αργότερα.

Σειρά κατάκτησης της συλλαβικής δομής (με απλή έμβαση)

	Αρχικό στάδιο		Ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση	
Αγγλική	ΣΦ	>	ΣΦΣ, ΦΣ	
Γερμανική	ΣΦ, ΦΣ	>	ΣΦΣ	
Ελληνική	ΣΦ	>	Φ	> ΣΦΣ
Ιαπωνική	ΣΦ	>	ΣΦΣ	
Ισπανική	ΣΦ	>	ΣΦΣ	
Ολλανδική	ΣΦ	>	ΣΦΣ	> Φ
Πορτογαλική	ΣΦ, Φ	>	ΣΦΣ	

Ποικιλία εμφανίζεται όταν τα παιδιά αρχίζουν να κατακτούν τα συμφωνικά συμπλέγματα είτε σε έμβαση συλλαβής, είτε σε έξοδο συλλαβής, ανάλογα με τη γλώσσα.

Επίσης, ποικιλία παρουσιάζεται ως προς το είδος των πρώτων συμφωνικών συμπλεγμάτων που κατακτούν τα παιδιά καθώς και στη σειρά της κατάκτησης. Η ποικιλία δεν είναι μόνο διαγλωσσική, αλλά και ενδογλωσσική. Για παράδειγμα:

- Για την Ελληνική έχει αναφερθεί ότι τα παιδιά κατακτούν σε έμβαση στην αρχή της λέξης, πρώτα τα συμφωνικά συμπλέγματα από [στιγμικό+αντηχητικό], π.χ. [pl, kl] και αρκετά αργότερα τα συμπλέγματα από [s+στιγμικό], π.χ. [st], [sp], [sk] (Καππα, 2002β).
- Σε άλλη έρευνα όμως για την Ελληνική έχουν αναφερθεί περιπτώσεις παιδιών που επιδεικνύουν αντίστροφη σειρά κατάκτησης των συμπλεγμάτων, δηλαδή κατακτούν σε έμβαση στην αρχή της λέξης πρώτα τα συμπλέγματα [s+στιγμικό] (Sanoudaki, 2007).

- Στην Ολλανδική, παρουσιάζεται αντίστοιχη ενδογλωσσική ποικιλία με την Ελληνική στη σειρά κατάκτησης των συμπλεγμάτων. Ορισμένα παιδιά κατακτούν πρώτα στην έμβαση της συλλαβής τα συμπλέγματα που αποτελούνται από ένα εμποδιστικό (στιγμικό ή τριβόμενο) σύμφωνο ακολουθούμενο από ένα αντηχητικό, π.χ. [p], [k], ενώ άλλα παιδιά κατακτούν αρχικά τα συμπλέγματα που αποτελούνται από το άηχο συριστικό ακολουθούμενο από ένα εμποδιστικό, π.χ. [st, sʃ]. Τα παιδιά που κατακτούν πρώτα το σύμπλεγμα [s+εμποδιστικό] έχουν κατακτήσει, συνήθως, και τα συμφωνικά συμπλέγματα στο τέλος της λέξης (Fikkert & Freitas, 2004).
- Στην Ολλανδική έχει παρατηρηθεί επίσης ενδογλωσσική ποικιλία σχετικά με τη σειρά κατάκτησης των συμφωνικών συμπλεγμάτων, δηλαδή ορισμένα παιδιά κατακτούν πρώτα τα συμφωνικά συμπλέγματα στην έξοδο συλλαβής, ενώ άλλα παιδιά αυτά στην έμβαση (Levelt, Schiller & Levelt 1999/2000, Levelt, van de Vijver 2004). Σε μια τυπολογική μελέτη υποστηρίχτηκε η άποψη ότι η φωνολογική ανάπτυξη σχετίζεται, μεταξύ άλλων, και με τη συχνότητα που έχουν οι διάφορες συλλαβικές δομές στη γλώσσα του περιβάλλοντος και παράλληλα διατυπώθηκε μια ιεραρχία για τη σειρά κατάκτησης των τονισμένων συλλαβικών τύπων της Ολλανδικής (Levelt & van de Vijver, 2004): ΣΦ > ΣΦΣ > Φ > ΣΣΦΣ, ΣΦΣΣ.

Η υπόθεση της συχνότητας δεν μπορεί να εξηγήσει πάντα την κατάκτηση ορισμένων συμφωνικών συμπλεγμάτων. Για παράδειγμα:

- Στην Ολλανδική, τα συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [s+εμποδιστικό] κατακτώνται νωρίτερα από ορισμένα παιδιά αν και δεν είναι συχνά στη γλώσσα. Το ίδιο συμβαίνει και στην ευρωπαϊκή Πορτογαλική, όπου αυτά τα συμπλέγματα κατακτώνται πολύ νωρίτερα, ενώ τα συμπλέγματα που αποτελούνται από [εμποδιστικό+υγρό] σύμφωνο, π.χ. [p], [r], [k] κ.λπ], τα οποία είναι συχνότερα στη γλώσσα-στόχο, κατακτούνται αρκετά αργότερα (Freitas, 2003).
- Σε ότι αφορά την Αγγλική (Kirk & Demuth, 2003) και τη Γερμανική (Lleó & Prinz, 1996) υποστηρίζεται ότι τα παιδιά κατακτούν τα συμπλέγματα στην έξοδο συλλαβής πριν κατακτήσουν τα συμπλέγματα στην έμβαση.
- Γαλλική: τα συμπλέγματα κατακτώνται πρώτα σε θέση αρχικής έμβασης (Demuth & Kehoe 2006, Demuth & McCullough, 2009).

Πολλές γλώσσες παρουσιάζουν περιορισμούς στο είδος των συμφώνων που μπορούν να εμφανιστούν σε έξοδο συλλαβής και αυτοί οι περιορισμοί λειτουργούν και κατά τη διαδικασία της φωνολογικής κατάκτησης. Για παράδειγμα:

- Στη σύγχρονη Ελληνική επιτρέπεται σε έξοδο συλλαβής στο τέλος της λέξης μόνο το σύμφωνο [s] (σε αυτό τον περιορισμό δεν υπόκεινται οι δάνειες λέξεις). Σε έξοδο συλλαβής στο μέσον της λέξης επιτρέπονται τα κορωνιδικά σύμφωνα [h, r, l] (Malikouti-Drachman, 1987).

Σχετικά με την κατάκτηση του (απλού) συμφώνου στην έξοδο συλλαβής έχει υποστηριχθεί ότι η *συχνότητα* που εμφανίζονται οι συλλαβές με έξοδο στη γλώσσα του περιβάλλοντος παίζει ένα ρόλο, οπότε:

- Σε γλώσσες με υψηλή συχνότητα, όπως οι γερμανικές, π.χ. η Αγγλική, η Γερμανική και η Ολλανδική, ο συλλαβικός τύπος [ΣΦΣ] κατακτάται νωρίτερα (Levelt, Schiller & Levelt 2000, Levelt, van de Vijver 2004. Για την Αγγλική, βλ. Stites, Demuth & Kirk, 2004).
- Σε γλώσσες όπου η έξοδος συλλαβής έχει χαμηλή συχνότητα εμφάνισης, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να κατακτάται αργότερα από τα παιδιά, όπως συμβαίνει στην Ισπανική (Lleó, 2003) ή στην Ιαπωνική (Ota, 2003).

Επίσης, σε ό,τι αφορά την κατάκτηση της εξόδου συλλαβής στο τέλος ή στο μέσον της λέξης, στη βιβλιογραφία έχουν υποστηριχθεί ποικίλες απόψεις.

- Στην **Ελληνική**, το σύμφωνο [s] ως έξοδος συλλαβής στο τέλος της λέξης, έχει υψηλή συχνότητα λόγω της μορφολογίας (κλίση), ενώ η έξοδος συλλαβής στο μέσον της λέξης, που μπορεί να αποτελείται από ένα κορωνιδικό αντηχητικό σύμφωνο [n, l, r], έχει χαμηλή συχνότητα.
 - Για την Ελληνική έχει αποδειχθεί ότι η έξοδος συλλαβής στο τέλος της λέξης πραγματώνεται νωρίτερα από το παιδί από ότι η έξοδος στο μέσον της λέξης (Karra, 2009). Αντίστοιχη είναι η σειρά κατάκτησης στην Αγγλική (βλ. μ.ά. Goad & Brannen, 2003), στη Γαλλική (Rose, 2000) και στην Καταλανική (Prieto και Boss-Baliarda, 2006).
 - Στην Ελληνική, η κατάκτηση της εξόδου συλλαβής [l, r] εσωτερικά στη λέξη προϋποθέτει ότι τα παιδιά έχουν ήδη κατακτήσει το συμφωνικό σύμπλεγμα που αποτελείται από [κλειστό + υγρό] (βλ. Karra, 2009).
- Η έξοδος συλλαβής στο μέσον της λέξης κατακτάται νωρίτερα στην ευρωπαϊκή Πορτογαλική (Freitas, Miguel & Hub Faria, 2001) και στην Ισπανική (Lleó, 2003).

ΤΟΝΙΣΜΟΣ κατά την ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση

Ελληνική

- Σε μια ευρείας κλίμακας έρευνα για την κατάκτηση του τονισμού στην Ελληνική (Tzakosta, 2004) έχει αποδειχτεί ότι στην ενδιάμεση αναπτυξιακή φάση, τα παιδιά πραγματώνουν τόσο τα ιαμβικά όσο και τα τροχαϊκά τονικά σχήματα και όταν περικόπτον και τα δύο είδη λέξεων διατηρούν την τονισμένη συλλαβή. Τα πορίσματα της έρευνας δεν υποστηρίζουν την προδιάθεση για τους τροχαϊκούς πόδες σε αυτή την αναπτυξιακή φάση, αλλά αποδεικνύουν ότι η πραγμάτωση των τροχαίων ή των ιάμβων στον παιδικό λόγο οφείλεται στο βαθμό της συχνότητας αυτών των τονικών σχημάτων στη γλώσσα-στόχο.

Βιβλιογραφία (βλ. στο αναλυτικό κείμενο)